

Л.Кожыханова,¹ * Б.Баймуханбетов²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан.

СЫНИ ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕДИАСАУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫ ДИАГНОСТИКАЛАУ

Аңдатпа

Мақала бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту мәселесіне бағытталған, оның негізгі құралы болып сыни ойлау технологиясы таңдалған. Зерттеу ақпараттық қоғамдағы көкейтесті тақырыпты қозғайды, себебі жас ұрпақ қоғам талаптарына сай, бесекеге қабілетті, оқу мазмұны бойынша күтілетін нәтижелерге қол жеткізген, әлеуметтік ортада коммуникацияға түсе білетін тұлға болуы шарт. Осы тұста ақпаратпен жұмыс жасау, ақпаратты сыни талдау, бағалау, өңдеу, қолдану дағдыларын қамтитын медиасауаттылықты дамытудың маңыздылығы айқындалады. Зерттеуде тақырыпқа байланысты отандық және шетелдік зерттеушілердің теориялық еңбектеріне шолу жасалып, «медиа», «медиасауаттылық», «сыни ойлау» ұғымдарына берілген түсініктер жинақталған. Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының компоненттері, өлшемдері, көрсеткіштері, деңгейлері белгіленіп, диагностикалауды жүзеге асыру үшін анықтаушы және қалыптастырушы кезеңдерден тұратын эксперименттік жұмыстың жүру барысы мен одан алынған сандық мәліметтер көрсетілген. Зерттеуде алынған медиасауаттылықтың дамуы бойынша бастапқы көрсеткіштердің орта деңгейде болуы себепті қалыптастырушы эксперименттік кезеңнің жоспары құрылып, үлгісі ұсынылған. Ол бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамытуды ұйымдастыру формаларынан, жұмыс түрлерінен және қолданылатын құралдардан тұрады. Жұмыс формалары сабақ, "Virtual MediaClub" үйірмесі және сыныпшылық медиаапта болып белгіленген. Зерттеу теориялық мәліметтердің тәжірибемен тексерілуі тұрғысынан практикалық мәні бар жұмыс болып табылады.

Түйін сөздер: сыни ойлау, медиасауаттылық, ақпарат, цифрлық дағды, бастауыш сынып.

Кожыханова Л., * Баймуханбетов Б.²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г.Алматы, Казахстан

²Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави,
г.Туркестан, Казахстан.

ДИАГНОСТИКА РАЗВИТИЯ МЕДИАГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Аннотация

Статья посвящена развитию медиаграмотности учащихся начальной школы, основным инструментом которой является технология критического мышления. Исследование затрагивает актуальную тему информационного общества, поскольку молодое поколение должно быть человеком, отвечающим требованиям общества, способным адаптироваться, достигшим ожидаемых результатов в образовательном плане и умеющим общаться в социальной среде. В данном контексте подчеркивается важность развития медиаграмотности, включающей навыки работы с информацией, критического анализа, оценки, обработки и применения информации. В исследовании рассматриваются теоретические работы отечественных и зарубежных исследователей по данной теме и обобщаются понятия «медиа», «медиаграмотность» и «критическое мышление». Определяются компоненты, измерения, показатели и уровни медиаграмотности учащихся начальной школы, а также представлен ход экспериментальной работы, состоящий из определяющих и формирующих этапов проведения диагностики и полученных на ее основе количественных данных. В связи с тем, что полученные в исследовании исходные показатели развития медиаграмотности находятся на среднем уровне, разработан план формирующего экспериментального этапа и предложена модель. Она включает в себя организационные формы, виды работы и инструменты, используемые для развития медиаграмотности у учащихся начальной школы. Формы работы определены как урок, кружок «Виртуальный медиаклуб» и внутриклассная медианеделя. Исследование имеет практическое значение с точки зрения проверки теоретических данных на практике.

Ключевые слова: критическое мышление, медиаграмотность, информация, цифровые навыки, начальная школа.

Kozhakhanova L.,*¹ Baimukhanbetov B.²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

DIAGNOSTICS OF MEDIA LITERACY DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BASED ON CRITICAL THINKING TECHNOLOGY

Abstract

This article focuses on the development of media literacy in primary school students, using critical thinking as a key tool. The study addresses the pressing issue of the information society, as the younger generation must be responsive to society's demands, adaptable, achieving expected educational outcomes, and able to communicate socially. In this context, the importance of developing media literacy, including skills in working with information, critical analysis, evaluation, processing, and application of information, is emphasized. This study examines theoretical works by Russian and international researchers on this topic and summarizes the concepts of "media," "media literacy," and "critical thinking." It identifies the components, dimensions, indicators, and levels of media literacy in elementary school students. It also presents the experimental process, which includes the defining and formative stages of the diagnostic process and the resulting quantitative data. Given that the initial media literacy development indicators obtained in the study were average, a plan for a formative experimental phase was developed and a model was proposed. It includes organizational forms, types of work, and tools used to develop media literacy in elementary school students. The work forms are defined as lessons, a "Virtual Media Club," and an in-class media week. The study has practical significance in terms of testing theoretical data in practice.

Keywords: critical thinking, media literacy, information, digital skills, primary school.

Кіріспе. Қазіргі заманғы интеграциялық үдерістердің ең бастысы болып табылатын ақпараттық-коммуникациялық жаһандандудың бір мысалы өмір сүрудің барлық аясында ақпараттар легінің молдығы, цифрландырылуы болып табылады. Бұл білім беру саласына да етене еніп, кең таралып жатқан көрініс. Білім беру ұйымының қызметін ұйымдастыру, басқару, оқу үдерісін жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау, білім алушылардың әрекеттерін реттеу де ақпараттық-коммуникациялық технологияның сүйемелдеуімен жүзеге асуда. Өзгермелі қоғам талабына сай бүгінгі білім алушылар үшін үлкен ақпараттар ағынымен жұмыс жасаудағы сауаттылықты: ақпаратты сын тұрғысынан талдау, бағалау, іріктеу әрекеттерін меңгеруі – маңызды қажеттілік. Ақпараттық сауаттылықтың бір тармағы – медиасауаттылық екенін және оқушының оқудан бөлек уақытының басым бөлігі экран алдында өтетінін ескерсек, бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамытудың өзекті мәселе екені айқындалады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 3-бап 9-тармағында Заңның негізгі міндеттері болып оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттіліктеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану болып белгіленуі білім алушылардың медиасауаттылығын дамытудың маңыздылығын нақтылай түседі (2007).

Бүгінгі күнгі медианың қолданысы бойынша медиасауаттылық оқушының медиамен бетпебет келуде жалған ақпараттар мен киберқауіптен сақтану құралы болып отыр. Себебі цифрлық технология қарқынды дамып, ақпараттар легі артқан сайын одан келетін күнделікті қауіп-қатерлер саны да арта түсуде, оған қоғамдағы жағдайлар дәлел болып отыр. Алайда медиасауаттылықты техникалық жағынан емес, ойлау, талдау, дәлелдеу тұрғысынан қалыптас-тыруымыз қажет, бастауыш сынып оқушыларына медиа құралдармен жұмыс жасау жолын үйретуіміз қажет, бұл оқушылардан жаңа дағдыларды талап етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамытуға қатысты зерттеулерде медиасауаттылықтың құрамды бөлігі ретінде ақпаратты сыни қабылдау белгіленген. Біздің ойымызша медиасауаттылықты дамыту жолындағы тиімді құрал – сыни ойлау технологиясы.

Медиасауаттылық қалыптастыру және сыни ойлау дағдыларын дамыту жөнінде біршама зерттеулер жүргізілген. Медиасауаттылық туралы отандық ғалымдардан А. Аралбаева, А. Кариев, Г. Абдраилова (Abdrasilova, G., 2025), П.К. Елубаева, Г.О. Беркинбаева, А.Х. Хамидова (Elubaeva, P., Berkinbaeva, G., Khamidova, A. Kh., 2023), шетелдік ғалымдардан Aufderheide

Firestone (Aufderheide, P., 1993), B. Duncan (Duncan, B., 1989), A.B. Федоров (Fedorov, A.V., 2010), Р. Кьюби (Fedorov, A.V., 2008), Renee Hobbs (Hobbs, R. 2025) қарастырса, сыни ойлау дағдысын Д. Халперн (Halpern, D., 2000), Brown Lesley (Brown, L., 1993), R. Paul және L.Elder (Paul, R., Elder, L., 2008), Marfiah Ab Wahid (Marfiah Ab Wahid, 2025) және т.б. зерттеу жүргізген. Алайда бұл екі бағыт жеке-жеке зерттеліп келеді, өзара байланысы байқалатын зерттеулер тек медиасауаттылық арқылы сыни ойлау дағдыларын дамытуға қатысты жүргізілген. Олардың қатарын А.М. Абдыхалыкова, Б.Х. Кусанова және А. Дауренқызы (Abdykhalykova, A., Kussanova, B., Daurenkyzy, A., 2025), П. Елубаева, Ш. Кудьярова және С.Тлеубай (Elubaeva, P., Khudiarova, Sh., Tleubai, S., 2023), Г.С. Таженова (Tazhenova, G. S., 2022), шетелдік зерттеушілерден Hibai Lopez-Gonzalez (Lopez-Gonzalez, H., Sosa, L., Sánchez, L., Faure-Carvalho, A., 2023), Reem Al- Zou’bi (Al-Zou’bi, R., 2021), Javier Pagán-Castaño (Pagán-Castaño, J., 2025) зерттеулері құрайды. Зерттеу қорының жинақталуына қарамастан, олардың басым бөлігінің зерттеу объекті студент болуын және зерттеу мақсатының өзгереді екенін ескере отырып, негізгі ұғымдардың интеграциясы, нақтылай түссек, сыни ойлау технологиясының негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту әлі де зерттелуі тиісті ғылыми мәселе деген тұжырымға келеміз.

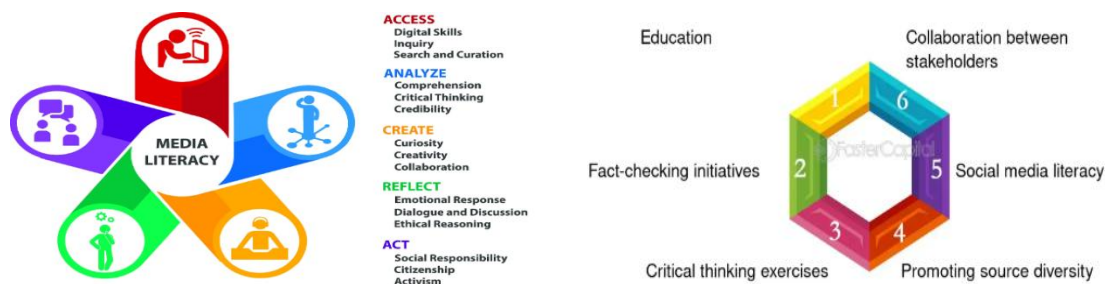
Білім берудегі медиасауаттылықтың ұлттық ассоциациясында «медиа - хабар таратуда қолданылатын барлық электронды және цифрлық құралдар, сондай-ақ баспа немесе көркем визуалдық материалдар», ал «медиасауаттылық - түрлі коммуникация құралдарымен берілетін хабарламаларды қолдану, талдау, бағалау, жасау және іске асыру қабілеті» деп көрсетілген (National Association for Media Literacy Education. n.d.)

«Медиасауаттылық» ұғымына түрлі еңбектерде берілген түсініктерді жинақтап, 1-кестеде ұсынамыз.

Кесте 1 - «Медиасауаттылық» ұғымына берілген түсініктер

Дереккөз	Түсінік
Aufderheide Firestone	Медиасауаттылық – адамдарға аудиовизуалды және баспа мәтіндердің мәдени маңыздылығын түсінуге, жасауға және бағалауға көмектесуге арналған қозғалыс (Aufderheide, P.,1993).
B. Duncan	Медиасауаттылық – білім алушыға медианы сыни көзқараспен қарауына, олардың өміріндегі медианың маңыздылығын түсінуге көмектесетін қабілет (Duncan, B., 1989).
А.В. Федоров	Медиасауаттылық – кеңістік-уақыт болмысында шынайылықты талдау және жинақтау, медиамәтінді «оқу» қабілеті, яғни медиабілім берудің нәтижесі (Fedorov, A.V., 2010).
Р. Кьюби	Медиасауаттылық – түрлі формадағы хабарламаларды қолдану, талдау, бағалау және тарату қабілеті (Fedorov, A. V., 2008).

Медиасауаттылық туралы зерттеулер түрлі сала бойынша жүргізілген, олар: философия, педагогика, психология, журналистика, саясаттану, медицина және т.с.с. Сондай еңбектердің қатарындағы Renee Hobbs еңбегінің ауқымы кең, ол өзінің медиасауаттылыққа қатысты еңбегінде медиасауаттылықтың қалыптасу кезеңдерін және дамыту стратегияларын 1-суретпен түсіндіреді.

Сурет 1 - Renee Hobbs ұсынған медиасауаттылық кезеңдері және дамыту стратегиялары
Ескерту: <https://www.mlaction.com/chapter-11> дерекөзінен алынған (Hobbs, R. 2025).

Ғалымның сызбасын түсіндіріп өтер болсақ, ол төмендегіше мәліметтерді береді:

- қолжетімділік (цифрлық дағдылар; сұраныс/зерттеу; іздеу және іріктеу);
- талдау (түсіну; сыни ойлау; сенім);
- жасау (қызығушылық; шығармашылық; ынтымақтастық);
- рефлексия (эмоционалды жауап; диалог және талқылау; этикалық пайымдау);
- іс-әрекет (әлеуметтік жауапкершілік; азаматтық, белсенділік).

Ол білім, фактчекинг бастамалары, сыни тұрғыда ойлауға арналған жаттығулар, дереккөздердің әртүрлілігін насихаттау, әлеуметтік желідегі сауаттылық, мүдделі тараптар арасындағы ынтымақтастықты кез келген сала бойынша медиасауаттылықты дамыту жолы ретінде көрсеткен.

А.Аралбаева, А.Кариев және Г.Абдрасилова бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын эмпирикалық түрде зерттеген. Олар медиасауаттылықтың компоненттерін ақпаратты сыни тұрғыда қабылдау, цифрлық қауіпсіздік және медиамазмұнды құру және түсіну түрінде белгілеген. Зерттеу нәтижесінде оқушылардың ақпаратты сыни қабылдау деңгейінің төмендігін анықтаған, сол арқылы медиасауаттылықты ерте диагностикалаудың маңыздылығын және бастауыш сынып оқушыларында сыни ойлауды қалыптастыруды педагогикалық қолдау қажеттілігін нақтылаған (Abdrasilova, G., 2025).

П.К.Елубаева, Г.О.Беркинбаева және А.Х.Хамидова медиасауаттылықты тіл сабақтарында оқыту жайын, ондағы мәселелер мен мүмкіндіктерді қарастырған. Олар медиасауаттылықтың қазіргі маңызына қарамастан, оның ұлттық білім беру бағдарламасының бөлігі болып саналамайтынын анықтаған. Эксперименттік зерттеу нәтижесінде студенттің толық тұлғалық және кәсіби қалыптасуында медиасауаттылықтың ықпалы зор екені анықталып, 21 ғасырда сұраныстағы маман қалыптастыру үшін оны білім берудің маңызды компоненті ретінде тануды ұсынады (Elubaeva, P., Berkinbaeva, G., Khamidova, A. Kh., 2023).

Теориялық зерттеулерде берілген мәліметтерді саралай отырып, бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығы келесідей дағдылардан байқалатыны туралы тұжырымға келеміз:

- ақпаратты түсіну және қабылдау;
- сыни ойлау дағдысы;
- медиа құралдарды қолдану біліктілігі;
- қауіпсіздік пен этиканы сақтау;
- шығармашылық медиа жасау әрекеті.

Көрсетілген әрекеттер мен дағдылар жүйесін қалыптастырудың, дамытудың тиімді жолдарының бірі – сыни ойлау технологиясы. Жалпы «медиасауаттылық» және «сыни ойлау технологиясының» байланысы көптеген зерттеулерге арқау болған.

Белгілі психолог Д. Халперн «сыни ойлау – күтілетін соңғы нәтижені алу мүмкіншілігін ұлғайтатын когнитивті техникаларды немесе стратегияларды пайдалана отырып, ойланушы нақты оқиға мен шешілетін міндеттер типі үшін, негізделген және тиімді дағдыларды пайдаланады деген пікір білдіреді (Halpern, D., 2000).

Сыни ойлау термині халықаралық термин жүйесінде ойлаудың "критикалық" түрі ретінде аталады, ол яғни грек. κριτικός = kritikos = «сын», «бағалау», «тексеру», т.б. көп мағыналы сөзден шыққан; мұндағы «сын» ұғымы күнделік тұрмыстағы «айыптау» мағынасында емес, интеллектуалды қабілетті білдіреді, әрі «бағалау», «анықтау», «пайымдау» және «ажырата білу» секілді мағыналарға ие (Brown, L., 1993).

Жоғары деңгейде сыни ойлауға ие тұлғаның белгісі:

- өзекті мәселелерді көтереді, оларды қысқа да нұсқа, анық құрылымдайды;
- тиімді интерпретациялау үшін абстрактілі идеяларды қолданып сәйкес ақпараттарды жинайды және бағалайды; критерийлер мен стандарттарға сәйкестігін тексере отырып негізделген қорытындылар мен шешімдер шығарады;
- баламалы көзқарастар жүйесін қарастырып, қажет жағдайда болжам, салдар мен практикалық нәтижелерді мойындай және бағалай отырып өзгеше ойланады;

- күрделі мәселелерді шешу мақсатында өзгелермен тиімді қарым-қатынас орната алады (Paul, R., Elder, L., 2008).

Dr. Marfiah Ab Wahid сыни ойлау туралы зерттеуінде сыни ойлау компоненттері мен үдерісін көрсететін сызба ұсынған. Ол 2-суретте көрсетілген. Онда сыни ойлау үдерісі келесідей компоненттерден тұратыны көрсетілген: идентификация, яғни сәйкестендіру; бейтараптық, яғни таразылау; өзектілігі; қызығушылық; зерттеу; қорытынды жасау; үдеріске ендіру және ұтымдылық. Сыни ойлаудың бұл көрсетілген дағдылары мәселелерді шешу мен шығармашылық іс-әрекет барысына зор ықпал етеді. Ғалымның бұл сызбасы объективті пайымдауларды қалыптастыру үшін ақпараттарды талдау мен бағалаудың жүйелілік тәсілін білдіреді (Marfiah Ab Wahid, 2025).

Сурет 2 - Сыни ойлау үдерісі мен компоненттері

Ескерту: <https://esti.my/developing-critical-thinking-skills-in-the-information-age/> дереккөзінен алынған (Abdykhalykova, A., Kussanova, B., Daurenkyzy, A., 2025).

Зерттеу мәселесі аясындағы Scopus деректер қорында жарияланған еңбектерге шолу жасау арқылы анықталған төмендегідей мақалалар біздің зерттеу жұмысымыздың теориялық негізін құрайды:

Hibai Lopez-Gonzalez Сыни ойлау технологиясы мен медиасауаттылық туралы Core Collection of the Web of Science және Scopus деректер қорында жарияланған мақалаларға әдебиеттік шолу жасаған. Зерттеу нәтижесінде ұғымдардың өзара тығыз байланысты екенін, оларды бір мақсатта дұрыс қолданса, жақсы нәтиже алуға болатынын, алайда олардың шектеулері бар екені туралы қорытынды жасаса (Lopez-Gonzalez, H., Sosa, L., Sánchez, L., Faure-Carvalho, A., 2023), Reem Al-Zou'bi өз зерттеуінде медиасауаттылық пен сыни ойлау технологиясының өзара байланысы туралы қарастырған. Ол медиасауаттылықтың студенттердің сыни ойлау дағдысын дамытуға ықпалын зерттеген. Теориялық материалдарға талдау 134 студенттің қатысуымен жүргізген эксперименттік жұмысқа ұласып, нәтижесінде медиа және ақпараттық сауаттылық, сондай-ақ оны білім беру үдерісінде қолдану туралы ғылыми зерттеулер жүргізуді ұсынған (Al-Zou'bi, R., 2021).

Javier Pagán-Castaño бастаған зерттеушілер сыни ойлау дағдысын бекіту және оның жаңа медиасауаттылыққа ықпалы жөнінде зерттеу жүргізген. Ол студенттердің сыни ойлау дағдысын дамыту бағдарламасын сипаттай келе, сыни ойлау дағдысын медиасауаттылық арқылы дамытуды қарастырған. Зерттеу нәтижесінде сыни ойлауды дамыту медиасауаттылықты толық қалыптастыруға жеткіліксіздігін, ол үшін арнайы мақсат көзделген оқыту қажет екені жөнінде қорытынды жасаған (Pagán-Castaño, J., 2025).

ҚР БҒМ білім және ғылым саласындағы бақылау жөніндегі комитет ұсынған басылымдарында сыни ойлау және медиасауаттылық туралы келесідей еңбектер барын анықтадық:

А.М.Абдыхалыкова, Б.Х. Кусанова және А.Дауренқызының бірлескен авторлығымен жарияланған зерттеуі медиасауаттылықты ағылшын пәнін оқытуда сыни ойлау арқылы қалыптастыруға бағытталған, сонымен қатар онда ағылшын пәнін оқытуда туындайтын негізгі мәселелерді шешу жолдары мен стратегиялары ұсынылған. Зерттеу нәтижесінде сыни ойлау арқылы медиасауаттылықты дамытудың артықшылықтары мен кемшіліктері, ондағы мәселелерді шешу жолдары көрсетілген (Abdykhalykova, A., Kussanova, B., Daurenkyzy, A., 2025).

П.Елубаева, Ш.Кудьярова және С.Тлеубай тілдік сабақтарды сыни коммуникацияны дамытудағы медиасауаттылықтың рөлі туралы да зерттеу жүргізген. Ғалымдар медиасауаттылықты тілдік сабақтарға кіріктіру арқылы практикалық ұсыныстарды әзірлеген. Онда сыни коммуникацияны дамытуға ықпал ететін тапсырмалар мен жұмыс түрлерін ұсынған (Elubaeva, P., Khudiarova, Sh., Tleubai, S., 2023).

Г.С.Таженова өз диссертациялық жұмысында медиа мен медиамәтіндер жүйесіне қатысты сыни ойлау ойдың күрделі рефлексивті үрдісі, оған ассоциативті қабылдау, социумдағы медианың қызметі және адамға медиамәтін, ақпараттар, хабарламалардың бұқаралық коммуникациясы арқылы келіп түсетін тетіктерін синтездеу, талдау және бағалау деп түсіндірген. Бұл ретте сыни ойлауды дамыту, ғалымның пікірінше, медиабілімнің қорытынды мақсаты емес, ол оның тұрақты компоненті. Медиаға қатысты сыни ойлау медиа және медиамәтіндер, медиа саласындағы аудиовизуалды елестету, виртуалды түрде тәжірибеден өткізу, логикалық және интуитивті болжау қосылған медиа мен медиамәтіндердің социумда қызмет ету қызметтерін ассоциативті қабылдау, жинақтау, талдау мен бағалау кіретін күрделі рефлексивті ойлау үрдісі (Tazhenova, G. S., 2022).

Зерттеудің мақсаты – сыни ойлау технологиясы негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамытуды диагностикалау және оны дамыту әдістемесін анықтау.

Зерттеудің маңыздылығы: осы тақырыпта кешенді зерттеу жүргізу білім беру мазмұнын жаңартуға, оқушы тұлғасын қалыптастыруға, қоғамға бейімдеуге, бәсекеге қабілетті етуге үлес қосатын болады деп пайымдаймыз.

Негізгі ережелер. Сыни ойлау технологиясы – ақпаратты талдау, таразылау, өңдеу, қорытынды жасау әрекеттерін қамтитын, бағалау мен пайымдау арқылы жүзеге асатын технология түрі.

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығы – оқушылардың ақпаратты түсіну және қабылдау; сыни ойлау дағдысы, медиа құралдарды қолдану біліктілігі, қауіпсіздік пен этиканы сақтау, шығармашылық медиа жасау әрекеті дағдылары жиынтығы.

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту – қоғам талаптарына жауап беретін, орын алып жатқан өзгерістерге тез бейімделетін тұлға қалыптастыру жолы.

Диагностикалау – үдерістің, дамудың, жай-күйдің барысын бақылау, бағалау, өлшеу.

Материалдар мен әдістер. Диагностикалау – қандай да бір қабілет не дағдының даму деңгейін анықтау, бағалау, талдау. Біздің зерттеуіміз бойынша, диагностикалау бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының бастапқы даму деңгейін анықтау, талдау, бағалау, сыни ойлау технологиясы негізінде оны жақсартудың тиімді жолдарын ұсынуды білдіреді. Зерттеу мәселесі ғылыми зерттеудегі теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістері арқылы жүргізілді. Жалпы абстрактілі түсініктер мен модель жасауға бағытталатын теориялық әдіс арқылы «медиа», «медиасауаттылық», «сыни ойлау» ұғым-түсініктердің мән-мағынасы, тақырыптың зерттелу жайы қарастырылды, талдау, жинақтау, жалпылау, қорытындылау әрекеттері жүзеге асты.

Эмпирикалық зерттеу әдісі – теориялық болжауды тексеруге, жаңартуға, дамытуға, яғни теориялық әдіс негізінде жасалынған ой-тұжырымдарды тәжірибе жүзінде тексеруге мүмкіндік беретін әдіс. Қолданылған эмпирикалық зерттеу әдістері:

Эксперимент әдісі – ғылыми зерттеу жұмысымыздың практикалық құндылығын құрайтын әдіс. Ол анықтаушы және қалыптастырушы кезеңдерден тұрады. Анықтаушы кезеңнің мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының даму деңгейін анықтау, бастапқы көрсеткіштерді алу. Қалыптастырушы эксперименттік кезең бастапқы көрсеткіштерді жақсарту мақсатында жүргізіліп, ғылыми негізделген ұсыныстар әзірлеуге ықпал етеді.

Интервью респонденттердің медиасауаттылығының қалыптасу деңгейін анықтау мақсатында қолданылды. Бұл үшін жартылай құрылымдық интервью жоспарланды, яғни алдын ала дайындалған сұрақтармен қатар еркін диалог құру көзделді.

Эмпирикалық зерттеу барысында объективтілік, жүйелілік, этикалық қағидалары ескерілді; әдеп нормалары мен қағидалары: құпиялылық (респонденттердің жеке мәліметтерінің қор-

ғалуы); келісім алу (зерттеу жұмысына ерікті түрде қатыстырылуы) және зерттеу нәтижелерінің шынайылығы (алынған деректерді бұрмалауға жол берілмеуі) сақталды. Экспериментке Алматы облысы, Талғар қаласы, А.Байтұрсынұлы атындағы №7 жалпы білім беретін лицей-мектептің 3-сынып оқушылары қатыстырылды. Жалпы саны 51 оқушы эксперименттік және бақылау топтарына бөлінді: эксперименттік топта – 25 оқушы, бақылау тобында – 26 оқушы.

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын сыни ойлау технологиясы негізінде қалыптастыру мәселесі аясындағы ғылыми еңбектерді жоғарыда қарастыра келе, мұның өзекті тақырып екендігіне нақты көз жеткіздік. Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының компоненттерін, өлшемдері мен көрсеткіштерін, оларды диагностикалау әдістемелерін 2-кестедегідей етіп белгілеп алдық.

Кесте 2 - Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының компоненттері, өлшемдері мен көрсеткіштері, диагностикалық әдістемелер

Компоненттері	Мазмұны	Өлшемдері	Көрсеткіштері	Диагностикалық әдістемелер
Ақпараттық - коммуника-тивтік	Ақпаратты табу және қолдану; қарапайым медиамәтінмен жұмыс істеу; коммуникативтік дағдылар	Ақпаратпен жұмыс істеу білігі	Мәтінді түсінеді, сұраққа жауап береді, негізгі ойды айта алады	Интервью
Сыни және этикалық ойлау	Ақпараттың шынайылығын бағалау; жауапкершілік таныту; интернеттегі қауіпсіз іс-әрекет	Ақпаратты сыни қабылдау және медиаэтика	Шын және жалған ақпаратты ажырата алады, этикалық норманы сақтайды	Тест
Шығармашылық және тәжірибелік	Қарапайым медиаөнімдер жасау; цифрлық құралдарды қолдану	Медиа құралдарды шығармашылықпен қолдану	Қарапайым медиажоба жасайды, цифрлық құралды пайдалана алады	Практикалық тапсырма

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының қалыптасу деңгейлері:

Жоғары деңгей – ақпаратты өз бетінше іздейді, түсінеді, негізгі ойды анықтайды, мазмұндап береді, сұрақтарға толық жауап беріп, пікірін ортаға салады; ақпаратты талдап, ажырата алады, қауіпсіздік ережелерін сақтайды; цифрлық құралдарды еркін қолданып, медиаөнім жасай алады.

Орта деңгей – ақпаратты мұғалім көмегімен табады, мәтіннің жалпы мазмұнын түсінеді, сұрақтарға жауап береді; ақпараттың шынайылығын толық ажырата алмайды, ережелерді кейде сақтай бермейді; медиажобаны жасауда мұғалім көмегін қажет етеді, цифрлық құралды толық қолдана алмайды.

Төмен деңгей – ақпаратты түсінуде, ойын жеткізуде қиналады, сұрақтарға жауап бере алмайды; ақпаратты сыни бағалай алмайды, қауіпсіздік ережелерін сақтамайды не білмейді; цифрлық құралдарды қолдануда қиналады, тапсырманы өзбетінше орындай алмайды.

Ғылыми зерттеу жұмысы бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының қалыптасуын анықтау мақсатында эмпирикалық зерттеулермен жалғасты. Ол үшін интервью, тест және практикалық тапсырма әзірленді.

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының қалыптасу деңгейін ақпараттық-коммуникативтік компонент бойынша анықтау үшін интервью әдісі қолданылды. Интервью – белгілі бір тақырып бойынша адаммен сұхбат жүргізу әдісі. Экспериментке қатысушыларға жартылай құрылымдалған интервьюге қатысу ұсынылды.

Интервью «Оқушылардың медиамен жұмыс жасау дағдысы» деп аталынып, төмендегідей негізгі сұрақтардан және қосымша сұрақтардан құрастырылды:

1. Сен ақпаратты көбіне қайдан іздейсің?
2. Интернеттегі барлық ақпарат шынайы деп ойлайсың ба? Неге?
3. Қандай сайттарды немесе қосымшаларды жиі қолданасың?

4. Көбіне қандай ақпараттарды іздейсің?

5. Ақпараттың шын не жалған екенін қалай анықтауға болады деп ойлайсың?

6. Сен көретін видеолар немесе мультфильмдер не туралы, ол жердегі көрсетілгеннің бәрі шынайы деп ойлайсың ба?

7. Ақпаратқа түсінбесең, кімнен көмек сұрайсың?

8. Сен өз ойыңды интернет арқылы жібере аласың ба, қалай?

9. Сенің ойыңша, медианың (теледидар, интернет, қосымшалар) пайдасы неде?

10. Медиа арқылы қарым-қатынас жасау жолдары қандай?

Интервью сұрақтарына берілген жауаптарды бағалау үшін төмендегідей критерий белгіленді:

Жоғары деңгей – толық, нақты, өз ойын еркін жеткізеді, мысал келтіріп жауап береді (3 ұпай);

Орта деңгей – жалпылай жауап береді, нақтылықты қажет етеді, ойын жеткізуі толық емес (2 ұпай);

Төмен деңгей – жауабы өте қысқа, нақтылық жоқ немесе мүлде жауап бермейді, сұрақты түсінбейді (0-1 ұпай).

Бағалау шкаласы:

21-30 ұпай – жоғары деңгей

11-20 ұпай – орта деңгей

0-10 ұпай – төмен деңгей

Медиасауаттылықтың келесі компоненті – сыни және этикалық ойлау бойынша оқушылардың деңгейін анықтау үшін тестілеу әдісі қолданылды. «Сыни және этикалық ойлауды анықтау» тестінің сұрақтары төмендегіше үлгіде құрастырылды:

1. Бейнежазбада жалған ақпарат айтылып жатса, не істеу керек?

2. Біреудің суретін немесе видеосын рұқсатсыз интернетке жүктеуге бола ма?

3. Егер өзің туралы жағымсыз пікір оқысаң, не істейсің?

4. Сенімді ақпаратты қалай ажыратуға болады?

5. Егер біреу сенің жеке ақпаратыңды сұраса, сенің әрекетің қандай болмақ?

Тестілеуді бағалау шкаласы:

Әр дұрыс жауапқа 1 ұпай беріледі.

5 ұпай – жоғары деңгей

3-4 ұпай – орта деңгей

0-2 ұпай – төмен деңгей

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық және тәжірибелік компоненті бойынша медиасауаттылығының деңгейін анықтау үшін практикалық тапсырма ұсынылды. Ол үшін практикалық тапсырма тақырыбы беріліп, ережелер түсіндірілді.

Тақырыбы: «Интернет қауіпсіздігі».

Ережелері:

1) оқушының таңдауы бойынша медиаөнім жасау, ол қысқа бейнеролик, цифрлық құралдармен суретті комикс немесе ақпараттық графика түрінде болуы мүмкін.

2) өз медиаөнімін ауызша таныстыру.

Бұл тапсырма арқылы оқушы тақырып аясында ақпарат іздейді, сыни тұрғыда талдайды, бағалайды және өңдейді, сол арқылы медиасауаттылықтың шығармашылық және тәжірибелік жағынан қаншалықты деңгейде қалыптасқанын анықтау мүмкіндігі туады.

Практикалық тапсырманы бағалау критерийлері:

- Мазмұнның ашылуы;

- Шығармашылық көзқарас;

- Ақпаратты қолдану және өңдеу дағдысы;

- Техникалық орындалуы;

- Уақыты мен талапты сақтау.

Бағалау шкаласы:

Әр критерий 3 ұпаймен бағаланады.

12-15 ұпай – жоғары деңгей

7-11 ұпай – орта деңгей

0-6 ұпай – төмен деңгей

Эмпирикалық зерттеу әдістерінің жүру барысы және одан алынған нәтижелер келесі бөлімде қарастырылады.

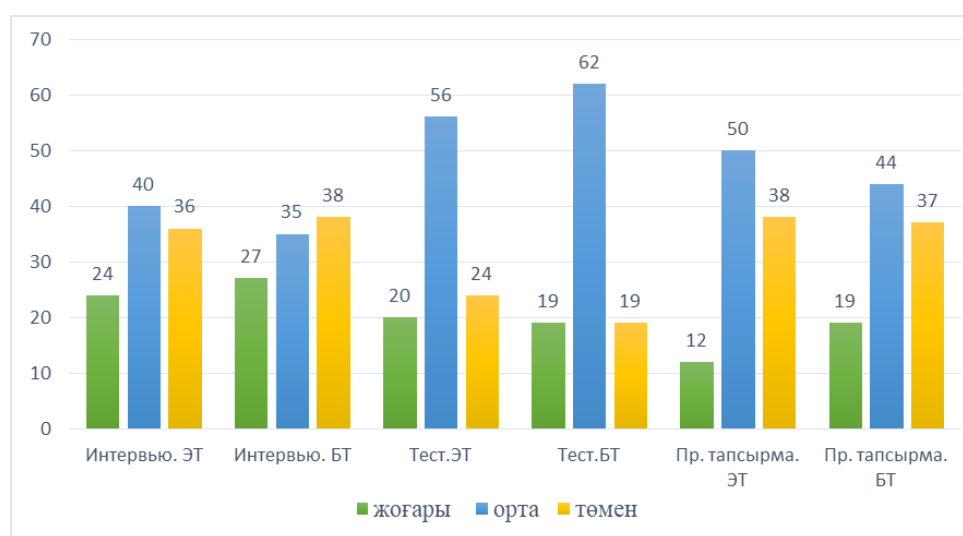
Нәтижелер мен талқылау. Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының қалыптасу деңгейін ақпараттық-коммуникативтік компонент бойынша анықтау үшін жүрізілген интервью әдісіне оқушылар қызыға, белсенділікпен қатысты, сұрақтарды мұқият тыңдап, толық жауап беруге тырысты. «Сен ақпаратты қайдан іздейсің?» сұрағына респонденттердің 63%-ы «Интернеттен», 27%-ы «Кітаптардан», 10%-ы «Ересектерден сұраймын» деп жауап берген. «Интернеттегі барлық ақпарат шынайы деп ойлайсың ба? Неге?» сұрағына 81%-ы «иә», 19%-ы «нақты білмеймін» деп жауап берді, неге олай ойлайтынын түсіндіріп бере алғандар үлесі өте аз. «Қандай сайттарды немесе қосымшаларды жиі қолданасың?» сұрағына респонденттердің басым көпшілігі тіл үйрету қосымшалары мен онлайн платформаларды атады. «Көбіне қандай ақпараттарды іздейсің?» сұрағына респонденттердің барлығы дерлік үй тапсырмаларына байланысты ақпарат іздейтінін жеткізді. «Сен көретін видеолар немесе мультфильмдер не туралы, ол жердегі көрсетілгеннің бәрі шынайы деп ойлайсың ба?» сұрағына оқушылар мультфильмнің ойдан шығарылатынын, ал видеолар шынайы болуы мүмкін екенін, 58%-ы теледидардағы мультфильмдерді көретінін, 38%-ы тек интернеттегі видеоларды көретінін, 6%-ы ешбірін көрмейтінін, оның себебі ата-анасының шектеу қойғандығы деп түсіндірді. Оқушылар түсінбеген ақпараты үшін ата-анасынан, апа-ағаларынан, апайынан көмек сұрайтынын айтты. Сонымен, берілген жауаптарды критерийлерге сай бағалай отырып, келесідей сандық мәліметтер аламыз: эксперименттік топ бойынша 6 оқушы – жоғары деңгей, 10 оқушы – орта деңгей, 9 оқушы – төмен деңгей, бақылау тобы бойынша 7 оқушы – жоғары, 9 оқушы – орта, 10 оқушы – төмен деңгейдегі ұпайларды жинақтады. Жуықтап алғандағы пайыздық мәні 3-кестеде берілген.

«Сыни және этикалық ойлауды анықтау» тесті оқушылар үшін қиындық тудырмады, себебі тек 5 сұрақтан ғана құралды және дайын жауап нұсқалары ұсынылды. Экспериментке қатысушылар тестіні уақытылы тапсырып үлгерді. Нәтижелері: эксперименттік топ бойынша: 5 оқушы – «5», 6 оқушы – «4», 8 оқушы – «3», 6 оқушы – «2» ұпай жинаса, бақылау тобы бойынша: 5 оқушы – «5», 7 оқушы – «4», 9 оқушы – «3», 3 оқушы – «2», 2 оқушы – «1» ұпай жинады. Жуықтап алғандағы пайыздық көрсеткіш 3-кестеде берілген. Жалпы көрсеткіш интервью жауаптарына қарағанда жоғарырақ, ол тестілеуді тапсыру жеңілдігіне, яғни жауап нұсқаларының берілуіне байланысты болар деп пайымдаймыз.

Практикалық тапсырма оқушылардың ақпаратпен тікелей жұмыс жасап, медиаөнім жасауына бағытталған шығармашылық сипатта ұсынылды. Тапсырма тақырыбы түсіндірілді, уақыт пен тапсырманы орындау талабы көрсетілді. Оқушылардың практикалық тапсырманы орындауы жеңіл болуы үшін осындай сипаттағы тапсырманың орындалу үлгісі көрсетіліп, бағыт-бағдар берілді. Тапсырма белгіленген критерийлер бойынша бағаланды. Нәтижесі: эксперименттік топтың 3 оқушысы тапсырманы талапқа сай орындай алған, 8 оқушысының тапсырмаларында тақырып пен негізгі ой толық ашылмаған, шығармашылық элементтері жеткіліксіз, 7 оқушының тапсырмасы толық ақталмаған, 5 оқушының тапсырмасында ақпарат дұрыс өңделмеген, 2 оқушы тапсырмасын кеш тапсырғаны анықталды, бақылау тобы бойынша 5 оқушы тапсырманы талапқа сай орындаған, 8 оқушының тапсырмаларында тақырып ашылмаған, 6 оқушы тапсырманы толық аяқтамаған, 5 оқушының тапсырмасында ақпарат дұрыс өңделмеген, 3 оқушы тапсырманы кеш тапсырған. Эксперимент нәтижелері 3-кестеде жинақталып ұсынылған және 3-суретте диаграмма түрінде көрсетілген.

Кесте 3 - Анықтаушы эксперименттік кезеңде алынған мәліметтер

Деңгей	Эксперименттік топ	Бақылау тобы
<i>Интервью: «Оқушылардың медиамен жұмыс жасау дағдысы»</i>		
Жоғары	24%	27%
Орта	40%	35%
Төмен	36%	38%
<i>«Сыни және этикалық ойлауды анықтау» тесті</i>		
Жоғары	20%	19%
Орта	56%	62%
Төмен	24%	19%
<i>Практикалық тапсырма</i>		
Жоғары	12%	19%
Орта	50%	44%
Төмен	38%	37%

Сурет 3 - Анықтаушы эксперименттік кезеңде алынған мәліметтер

Эксперименттің анықтаушы кезеңінің нәтижесі бойынша экспериментке қатысушы респонденттердің медиасауаттылық компоненттері бойынша даму деңгейлері орта деңгейді құрайтыны (орташа есеппен алғанда, эксперименттік топ бойынша: жоғары деңгей – 18%, орта деңгей – 48%, төмен деңгей – 36%, бақылау тобы бойынша: жоғары деңгей – 22%, орта деңгей – 47%, төмен деңгей - 31%) және эксперименттік топ пен бақылау тобының көрсеткіштері өзара жобалас екенін байқаймыз. Бұл бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту бойынша арнайы ұйымдастырылған жағдайлардың қажеттігін көрсетеді. Біз бұл міндетті қалыптастырушы эксперимент барысында жүзеге асыратын боламыз.

Қалыптастырушы экспериментке тек эксперименттік топ қамтылды және ол 4-суреттегідей жұмыс түрлерінен тұрды. Көрсетілген жұмыс түрлерін ұйымдастыруда UNESCO MIL (Media and Information literacy), Digital Citizenship тұжырымдамасы сынды әлемдік тенденция бағыттары ескерілді.

Сурет 4 - Қалыптастырушы экспериментті ұйымдастыру формалары, жұмыс түрлері және құралдар

Сабақ мазмұнында жалған және шынайы ақпаратты салыстыру; ақпаратты тексеру тәсілдері; медиамәтінге анализ жасау; цифрлық этика; ақпараттық графика жасау; медиажоба құру тәрізді медиасауаттылық дағдыларын меңгерту көзделді. Мұны сыни ойлау технологиясының озық стратегияларын: RAFT, SWOT-талдау, кластер және т.б. мен онлайн платформаларды қолдану арқылы жүзеге асыру жоспарланды. Сабақтан күтілетін нәтижелер: бастауыш сынып оқушыларының ақпаратты сыни бағалау, өңдеу және қолдану дағдылары дамиды; медиатұтынушы ретіндегі мінез-құлқы қалыптасады; медиаөнімдер жасау алатын шығармашыл тұлға қалыптасады.

"Virtual MediaClub" үйірмесі сыныпқа ыңғайлы уақытқа белгіленген Zoom платформасында онлайн кездесу түрінде жүргізіледі. Виртуалды үйірме барысындағы жұмыс типтері:

- «Медиасағат» – аптасына 1 рет қызықты видео не жаңалық көрсетіп, бірге талдау;
- «Жалған немесе шын» – фейк жаңалықтарды анықтау ойыны;
- «Медиадетектив» – ақпаратты тексеру тапсырмалары;
- «Медиаөнер» – оқушылар жекелей фото, видео немесе пост дайындап, сыныптастарымен бөліседі, пікір қалдырады;
- «Сыни ойла және бөліс» – ой қозғайтын сұрақтарға пікірлерін қалдырады. Әр оқушының жеткен жетістігі онлайн медиапортфолиоға сақталады.

Сыныпшылық медиаапта әр күнге түрлі бағыттағы медиатапсырма, көрме, флешмоб ұйымдастыру арқылы жүргізіледі.

Эксперименттік жұмыстарды жүргізуде оқытудың ғылымилық, көрнекілік, жүйелілік, бірізділік, өмірмен байланыс ұстанымдары сақталынды. Оқыту ұстанымдарының ескерілуі көздеген мақсатқа оңтайлы қол жеткізуге, жанама кері ықпалдарды болдырмауға, оқу бағдарламасынан ауытқымауға және оқушылардың жай-күйіне, қабылдауына теріс әсер етпеуге мүмкіндік береді.

Сыни ойлау технологиясының негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту мақсатында жоспарланған қалыптастырушы эксперименттік жұмыс жоспарының жалпы оқу үдерісі үшін табысты шара боларына сенім мол. Себебі оқу жоспарына сәйкес негізгі оқу пәндерін оқыту үдерісін сыни ойлау технологиясына негіздей отырып, медиасауаттылығының компоненттерін дамытуда осы жұмыстар дұрыс, ұстанымдарға сай жүзеге асырылса, оқушылардың ақпаратпен жұмыс жасау дағдылары дамып, шығармашылық қабілетінің артуына, коммуникативтік құзыреттіліктерін, цифрлық дағдыларын дамытуға қолайлы жағдай жасалады.

Қорытынды. Сыни ойлау технологиясы - оқушыны жан-жақты ойлауға, талдауға, бағалауға үйретіп, мәселенің шешімін табуға, субъективті жаңалық жасауға ұмтылдыратын, өзіне сенімділігін қалыптастыруға ықпал ететін тиімді әдіс. Сыни ойлау технологиясын оқушылардың медиасауаттылығын дамытуда тиімді пайдаланудан алатын нәтиже мол болуы мүмкін. Себебі олардың сыни ойлауға қатысты ортақ ұғымы, түйісер тұсы бар. Сыни ойлау технологиясын оқу үдерісінде арнайы ұйымдастырылған жағдайларда қолданып, медиасауаттылық дағдыларын дамытуға болады. Біз зерттеу барысында түйінді ұғымдардың мәнін қарастырып, бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығының компоненттерін, көрсеткіштері мен өлшемдерін, деңгейлерін белгіледік. Диагностикалау барысында екі кезеңнен тұратын эксперименттік жұмыс арқылы сыни ойлау технологиясы негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамытудың жоспар үлгісін әзірледік.

Зерттеу мәселесін қарастыру нәтижесінде төмендегідей ұсыныстарды жеткіземіз:

- Бітіруші топтардың дипломдық жұмыстарына бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту туралы тақырыптар қосу;
- Медиасауаттылықты дамыту бойынша әлемдік тәжірибелердегі озық идеяларды әдістемелік құрал мазмұнына жинақтау;
- Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған оқушылардың медиасауаттылықтарын дамыту шеберлік курстарын ұйымдастыру.

Сыни ойлау технологиясы негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамытуды диагностикалау мәселесі бір зерттеудің аясында толық қарастырылды деуге келмейді. Тақырыпты қорытынды эксперименттік кезеңмен жалғастырып, көрсетілген әдіс-тәсілдерден де басқа ұтымды жолдарды қарастырып терең зерделеу қажет. Жалпы жасалынған теориялық талдаулар мен ұсынылған жоспар үлгіні бастауыш сынып мұғалімдері, болашақ бастауыш сынып мамандары өз кәсіби оқу-зерттеу жұмыстарында қолдана алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

Abdykhalymova, A., Kussanova, B., Daurenkyzy, A. (2025). Mediagramotnost cherez kriticheskoe chtenie v prepodavanii angliiskogo iazyka. *Scientific Journal of Pedagogy and Economics*, 415(3), 48–62. <https://doi.org/10.32014/2025.2518-1467.951>

Al-Zou'bi, R. (2021). The impact of media and information literacy on acquiring the critical thinking skill by the educational faculty's students. *Thinking Skills and Creativity*, 39, 100782. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100782>

Aralbaeva, A., Kariev, A., Abdrasilova, G. (2025). Issledovanie mediagramotnosti mladshikh shkolnikov: Vospriyatie informatsii, tsifrovaia bezopasnost i rabota s media. *Bilim-Obrazovanie*, 113(2), 49–57. <https://doi.org/10.59941/2960-0642-2025-2-49-57>

Aufderheide, P., Firestone, C. M. (1993). *Media literacy: A report of the National Leadership Conference on Media Literacy*. The Aspen Institute.

Brown, L. (Ed.). (1993). *The New Shorter Oxford English Dictionary on historical principles*. Clarendon Press.

Duncan, B. (Ed.). (1989). *Media literacy resource guide*. Ministry of Education of Ontario, Publications Branch, the Queen's Printer.

Elubaeva, P., Berkinbaeva, G., & Khamidova, A. Kh. (2023). State of media literacy education in language classrooms: Challenges and opportunities. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 5(405), 71–87. <https://doi.org/10.32014/2023.2518-1467.577>

Elubaeva, P., Khudiarova, Sh., Tleubai, S. (2023). Rol mediagramotnosti v razvitii navykov kriticheskoi kommunikatsii na iazykovykh zaniatiakh. *Izvestiia: Seriya Pedagogicheskie nauki*, 70(3). <https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.70.3.013>

Fedorov, A.V. (2008). *Razvitie mediakompetentnosti i kriticheskogo myshleniia studentov pedagogicheskikh vuzov*. Moskva.

Fedorov, A.V. (2010). *Slovar terminov po mediaobrazovaniu, mediapedagogike, mediagramotnosti, mediakompetentnosti*. Izdatelstvo Taganrogskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo instituta.

Halpern, D. (2000). *Psikhologiya kriticheskogo myshleniia*. Piter.

Hobbs, R. (2025). *Media literacy in action: Questioning the media*. <https://www.mlaction.com/chapter-11>

Lopez-Gonzalez, H., Sosa, L., Sánchez, L., Faure-Carvalho, A. (2023). Educación mediática e informacional y pensamiento crítico: Una revisión sistemática. *Revista Latina de Comunicación Social*, 81, 399–423. <https://doi.org/10.4185/rlds-2023-1939>

Marfiah Ab Wahid. (2025). *Developing critical thinking skills in the information age*. <https://esti.my/developing-critical-thinking-skills-in-the-information-age/>

National Association for Media Literacy Education. (n.d.). The National Association for Media Literacy Education unites a community of educators committed to advancing media literacy education. <https://namle.org/>

Pagán-Castaño, J., Pagán-Castaño, E., Callarisa-Fiol, L., Sánchez-García, J. (2025). Strengthening critical thinking and its impact on new media literacy. *ESIC Market*, 56(1), e348. <https://doi.org/10.7200/esicm.56.348>

Paul, R., Elder, L. (2008). *The miniature guide to critical thinking: Concepts and tools*. Foundation for Critical Thinking.

Qazaqstan Respublikasy. (2007). *Bilim turaly: Qazaqstan Respublikasynyn 2007 zhylgy 27 shildedegi № 319-III Zany*. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>

Tazhenova, G. S. (2022). *Studentterdin mediaquzyrettiligin qalyptastyrudyn psikhologiialyq-pedagogikalyq sharttary* [Doctoral dissertation]. Almaty. <https://www.kaznpu.kz/docs/doctoranti/gulsara/dis.pdf>

FTAXP 14.25.01

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2026.91.3.039>

А.Нурғалиева,¹ С.Нурғалиева,¹ О.Колух,² Н.Сабанбаев^{3*}

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

²Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан

³Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті,
Қарағанды қ., Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ҚАУІПСІЗ ӨМІР САЛТЫ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ: ЖҮЙЕЛІ ШОЛУ

Аңдатпа

Бұл жүйелі шолуда бастауыш білім беру ұйымдарындағы оқушылар арасында қауіпсіз өмір салты мәдениетін қалыптастыруға бағытталған педагогикалық тәсілдердің тиімділігі қарастырылады. Өмір бойы қауіпсіздік әдеттерін қалыптастырудағы бастауыш білім берудің маңыздылығын негізге ала отырып, шолу оқушылардың қауіпсіздікке қатысты хабардарлығын, білімін және мінез-құлықтық дағдыларын арттыруға бағытталған бағдарламалар мен стратегиялардың соңғы ғылыми нәтижелерін жүйелейді. Шолуға енгізілген зерттеулер интерактивті оқыту, тәжірибеге негізделген оқыту, сондай-ақ отбасы мен қауымдастықты оқу үдерісіне тарту сияқты әртүрлі педагогикалық тәсілдерді талдайды. Олардың оқушылардың білім деңгейіне, көзқарасына және қауіпсіз мінез-құлық қалыптастыруына әсері бағаланады. Нәтижелер теориялық біліммен қатар практикалық және тәжірибелік оқытуды біріктірудің маңыздылығын көрсетіп, жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін интегративті білім беру тәсілдерінің тиімділігін дәлелдейді. Сонымен қатар, бастауыш мектептерде қауіпсіздік білімін жетілдіруге бағытталған болашақ зерттеулер мен педагогикалық тәжірибелер үшін ұсыныстар беріледі. Атап айтқанда, қауіпсіздікке қатысты білім, көзқарас және мінез-құлық өзгерістерін өлшеуге арналған стандартталған бағалау құралдарын әзірлеу қажеттілігі атап өтіледі. Нәтижелердің бірізді көрсеткіштері әртүрлі зерттеулерді салыстыруға мүмкіндік беріп, жүйелі шолулардың сенімділігін арттырады. Болашақ бағдарламалар оқушыларды, педагогтарды және ата-аналарды қамтитын кешенді тәсілді дамытуға бағытталуы тиіс. Сонымен қатар, қауіпсіз өмір салты мәдениетін қалыптастыруда цифрлық технологиялар мен ресурстарды пайдаланудың әлеуеті тереңірек зерттелуі қажет.

Түйін сөздер: бастауыш білім беру, қауіпсіздік, зерттеу, тиімділік, мәдениет, жүйелі шолу.